

ОБ'ЄКТИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЮ СИСТЕМОЮ

Подрез О.І.

*Аспірант кафедри організації виробництва і управління персоналом
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Аналізу сутності, функцій, видів підприємств як економічної категорії присвячено багато праць видатних зарубіжних та вітчизняних вчених таких, як: Дж. Барней, Р. Грант, В. Гєєць, П. Друкер, Г. Емерсон, Г. Клейнер, А. Маршал, Р. Нельсон, О. Пономаренко, О. Раєвнева, Дж. Робінсон, А. Чандлер, Дж. Хікс, Й. Шумпетер, О. Ястремська та ін. Автори здійснювали дослідження щодо ролі підприємства у суспільному житті країни, регіону та окремої фінансово-господарської одиниці в існуючих на момент дослідження умов господарювання.

Кожний період розвитку економіки країни та світу накладав свої відбитки на формування теорії підприємства. Як зазначає Л.О. Жилінська [1], «в процесі еволюції перетворень економічних систем, розвитку технічного прогресу, загальної глобалізації та інформатизації суспільства, виникнення нових способів та методів ведення бізнесу, відбувається зміна загального сприйняття суб'єктів, які приймають безпосередню участь у формуванні зазначених змін». Важливість дослідження теорій підкреслював і Г.Клейнер у роботі [Еволюц, 2, С.2], коли стверджував, що «сама неефективність і неадекватність теорії фірми є чи не найпотужнішою перешкодою на шляху світового розвитку економіки». Тому, аналіз теоретичних підходів щодо визначення поняття «підприємство», які змінювалися на протязі століть, і в наш час є дуже важливим.

Доцільно визначити, що автори теорій у своїх публікаціях використовували різні дефініції – «фірма», «організація», «суб'єкт господарювання», «підприємство», тому наукові підходи щодо визначення їх сутності мають різні назви – теорії фірми, теорії організації, теорії підприємства, тощо.

Найбільш ґрунтовне дослідження щодо цих термінів проведено Н.В. Васюткіною [3], в результаті якого зазначено, що «поряд з категорією "фірма" активно використовується термін "підприємство", причому одними

дослідниками вони використовуються як синоніми, інші вкладають в них різне значення і сутність». Л.О.Жилінська [1], аналізуючи поняття «фірма», «організація», «компанія», «суб'єкт господарювання» та «підприємство», вказує на те, що «усі представлені поняття мають спільні риси та фактично їх зміст перетинає один одного».

Отже, доцільно погодитися з Н.В.Васюткіною [3] та Л.О.Жилінською [2], що зазначені поняття («фірма», «організація», «компанія», «суб'єкт господарювання» та «підприємство») слід розглядати як слова-синоніми, оскільки вони мають спільні риси, що характеризують підприємство як економічну категорію, що є суб'єктом дослідження у теоріях фірми, організації, підприємства. Ці теорії також пов'язані між собою.

Г.Б. Клейнер [2] стверджує, що «за поглядом деяких економістів все краще, що було в теоріях фірми, засвоєно і трансформовано в теорії промислової організації (industrial organization або industrial economics), а сама фірма здатна стати джерелом інформації для економічної теорії лише в контексті ринку в цілому», тобто теорії фірми притаманні ринкової економіки. Д. Хей і Д. Морріс [4], а за ними і Г.Б. Клейнер [2] визнають, що «розвиток теорії організації промисловості можна розглядати як наслідок ряду значних невідповідностей і помилок в теорії фірми», тобто за їх думкою, теорії організації промисловості (теорії підприємства) виникли у наслідок помилок.

На наш погляд, теорії підприємства з'явилися у результаті розвитку промислового виробництва, що характерно для науково-технічної революції, розвитку економіки та суспільства в цілому, тому не фірма, як комерційна структура, стає головною, а підприємство, бо воно дає можливість збільшувати обсяги виробництва у декілька разів. Тому у подальшому дослідженні нами пропонується використовувати єдине поняття «теорії підприємства».

Р.А. Фатхутдінов [5] зазначає, що «підприємство – це така система, яка має вхід, вихід (мету), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок. При цьому підприємство розглядається як організаційна система, тобто соціотехнічна, що враховує техніку й колективи людей, інтереси яких суттєво пов'язані з функціонуванням даної системи».

О.Я. Лотиш [6] розглядає теорії підприємства за авторами, методологією, суттю, функцією, метою фірми, об'єктом та суб'єктом управління. Суб'єкти управління у розглянутих О.Я. Лотиш теоріях підприємства розрізняються. Так,

для класичної та неокласичної, ресурсної та системно-інтеграційної – власник підприємства; для теорії корпорації – техноструктура, для мережевої – партнери, а для усіх інших – менеджери, власники, партнери. За думкою Н.В. Васюткіної [3] «практично всі вчені стверджують, що підприємство є первинною структурною ланкою суспільного виробництва». Тим самим визнається статус підприємства як суб'єкту господарювання та суб'єкту дослідження.

Об'єктами управління за О.Я. Латиш [6] є: ресурси підприємства – класична, неокласична, біхевіорестична, підприємницька, еволюційна, X-ефективність, ресурсна теорія; взаємовідносини з інституціями – інституційна, теорія корпорації, мережева та системно-інтеграційна. Такий підхід не є коректним, згідно з поняттям «об'єкт управління», тому потребує уточнення. Такий підхід є системним, але об'єктом управління є процеси, а не ресурси, інститути, ресурси-знання, тому потребує уточнення.

Не зовсім коректно, на наш погляд, О.Я. Латиш [6] визначає і мету теорій, оскільки об'єкт дослідження характеризує процес досягнення кінцевого результату, тому мета повинна конкретизувати його наміри. У таблиці проведено систематизацію існуючих об'єктів управління, що визначенні в результаті аналізу теорій підприємства.

Більшість з теорій мають декілька об'єктів дослідження – це соціальні, теорії положення та системно-інтегрована теорія. Тому, на наш погляд, об'єкт дослідження повинен мати укрупнені риси. Так, управління потенціалом підприємства об'єднує виробничий потенціал (виробничі фонди, ресурси, технічна підготовка виробництва та ін.), економічний потенціал (дохід, витрати, капітал, інвестиційна діяльність та ін.), кадровий потенціал (персонал, структура, кваліфікація та підготовка та перепідготовка персоналу, мотивація персоналу та ін.), організаційно-управлінський потенціал (структура організації, методи управління, організація контролю на підприємстві та ін.); маркетинговий потенціал (оцінка впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, конкурентоспроможність товару та підприємства, тощо). Окрім наведених складових потенціалу підприємства, на наш погляд, доцільно додати науково-технічний (наукова та інноваційна діяльність) та культурний (культурні традиції та ін.) потенціали.

Таблиця 1– Систематизація об’єктів дослідження за теоріями підприємств (проведено автором)

Група теорій	Встановлення об’єктів дослідження як процесів управління за вторами теорій
1. Цільові теорії	Виробничі фонди, організація виробництва, технологія; структура організації (А.Маршал) прибуток, собівартість продукції (Дж.Хікс), вартість фірми (Ф.Модильяні, М. Міллер, Р.Морріс), максимізація виручки (Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер, Ф.Махлуп) ресурси, інформація (К.Вернерфельт, Р.Румельт, Дж.Барні, Д.Тіса та ін.).
2. Інституційні теорії	Трансакційні витрати (Р. Коуз Т. Веблен, Дж. Коммонс, ДжК. Гелбрейт); структура організації (Р.Коуз, О. Вільямсон); взаємовідносини та контроль (М. Дженсен та У. Меклінг), правові відносини (О. Харт, С. Госсман Дж.Мур, Дж. Стіглер).
3. Соціальні	Структура організації, правові відносини (А.Петтигрю), прибуток, взаємовідносини та контроль, середовище підприємства (Г.А. Саймон, Дж. Уотсон, Е. Ли, Е.Майо Ф.Тейлор, А.Файоль, О. Уільямсон та ін.), виробничі фонди, організація виробництва, технологія (Й.Шумпетер К. Левин, Дуглас Макгрегор), персонал, заробітна плата (Г.Форд), взаємовідносини, інформація (У. Берлі та Г. Мінз М. Дженсен), середовище підприємства, собівартість, прибуток (І.Чумарін), проектний підхід, організація виробництва, ресурси (Дж.Подольни та К.Пейдж, М.Кастельс, Т.Парсонс, П.Сорокіна, Р.Емерсон, Дж.Коулман, А.Турен, М.Вебер),
4. Теорії положення	Персонал, середовища підприємства, культурні традиції (Р. Нельсон і С. Уінтер), середовища підприємства, прибуток, організація виробництв, конкурентоспроможність (М. Портер)
5.Теорії середовища	Ресурси, інформація (Масахико Аоки), трансакційні витрати, собівартість, виробничі фонди, організація виробництва, середовище підприємства (Дж. Келлі, Гаррі Браун, І. Полані та Н.Р. Хенсон, Боке і О. Серве) культурні традиції; взаємовідносини (М. Монтень, Е. Ренман, Р Норманн)
6.Системно-інтегрована	Прибуток, капітал, вартість фірми; ресурси, інформація; виробничі фонди, організація виробництва, технологія; середовище підприємства; потенціал підприємства (Г.Б. Клейнер)

Окрім цього, О. Уильямсон [7] зазначає, що «фірму корисніше розглядати як спосіб управління угодами», а Т. Бернс і Р. Сталкер [8] розподіляють структури на «механічну» та «органічну». Тому, нами пропонується розглядати процеси управління за формами організації бізнесу підприємства (організаційно-правові відносини) та технологією партнерських взаємовідносин (клієнтів, постачальників та ін.) – за угодами.

Таким чином, під об'єктом дослідження у теоріях підприємства розуміється процес управління потенціалом підприємства за формами організації бізнесу та технологією партнерських взаємовідносин, який направлено на досягнення мети управління – високих фінансових результатів та стабілізації діяльності підприємства.

Література:

1. Жилінська Л.О. Теорія, методологія та практика управління розвитком промислових підприємств [Текст] : монографія /Л.О. Жилінська. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2015. – 328 с.
2. Клейнер Г.Б. Эволюция и модернизация теории предприятия / Г.Б.Клейнер // Экономическая трансформация и экономическая теория. 5-й Международный симпозиум по эволюционной экономике. – М.: ИЭ РАН, 2004. – 17 с.
3. Васюткіна Н.В. Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-методологічний аспект: монографія / Н. В. Васюткіна. – К. : Ліра-К, 2014. – 334с.
4. Хей Д. Теория организации промышленности: в 2т. /Пер. с англ. Под ред. А.Г.Слущкого / Д.Хэй, Д.Моррис. –Т.1. – Спб.: Экономическая школа, 1999. – 384 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Система менеджмента: учебно-практическое пособие / Р.А. Фатхутдинов. 2-е изд. – М.:Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 268 с.
6. Лотиш О.Я. Економічні теорії фірми: сучасні підходи та аналіз. Соціально-економічні координати розвитку підприємницької діяльності. Колективна монографія / Під ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. – Умань: СПД "Сочінський", 2014. – Ч.1 – С. 9-20.
7. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация / О. Уильямсон. – Спб. : Лениздат, 1996. – 702 с.
8. Burns T., Stalker G. M. The Management of Innovation ; Oxford, Oxford University Press, 1994 – 269 p.